

Silvestre II: el Papa “rellotger”

L'any 945, neixia a Belliac (regió francesa del Cantal) qui més endavant seria conegut com a Gerbert d'Orlhac i futur papa Silvestre II. Ja de ben jove, va entrar com a monjo al monestir d'Orlhac on destacà ben aviat pel seu saber. Vivint i estudiant encara dins del claustre, marxà del monestir i amb el permís del seu abat, va viatjar a Catalunya al costat del comte Borrell II que el va apadrinar degut als seus enormes potencials d'home erudit. Passà per Vic i Ripoll sota la protecció d'Ató bisbe de la diòcesis vigatana entre els anys 957 i 971 i prestigiós expert en matemàtiques, astronomia i música. A Barcelona, Gerbert va conèixer un altre gran savi matemàtic i astrònom, l'ardiaca Sunifred Llobet amb qui es tractarien epistolàriament al llarg dels anys. També es creu que va viatjar a Còrdova i Sevilla terres dels poderosos regnes de andalusins, per tal de sistematitzar i millorar els seus coneixements matemàtics i abeurar-se de la ciència dels àrabs.

A la tornada dels seus estudis, l'any 970, anà de pelegrinatge a Roma amb el comte Borrell, i el Papa Joan XIII que coneixia la fama del monjo, se'l quedà dos anys amb ell. Més endavant fou nomenat abat de Bobbio, arquebisbe de Reims, arquebisbe de Ravenna, i finalment Papa (999-1003) per la influència de l'emperador Otó III, sota el nom de Silvestre II.

Però la cultura de Gerbert, basada en l'estudi apassionat del “trivi” i el “quadriuvi” medievals li van permetre més endavant desenvolupar treballs de ciència així com s'esmerçà en la construcció a escala de petits planetaris, astrolabis, l'orgue de tubs i rellotges i divulgà el coneixement i la utilització de l'àbac introduint a Europa el sistema decimal i la utilització del número zero. Dedicà bona part del seu esforç intel·lectual a sintetitzar els coneixements antics, traduïts de l'àrab.

Es comprensible per la fama que va assolir com a home de ciència matemàtica que a Gerbert, se li hagi adjudicat el mèrit d'invenció del rellotge mecànic, entenent aquest com el que és capaç de sonar per si mateix. Segons Miquel Palau, autor del llibre *Rellotges de Sol* (Barna 1977) Gerbert hauria construït “diversos aparells, entre aquests un enorme quadrant mural per a observar el pas dels astres, que de tan gran que era havia de ser manejat amb l'ajuda de rodes dentades mogudes per pesos. Aquestes característiques de l'aparell han fet creure que es tractava d'un rellotge mecànic”. Tenint en compte que segons l'article de la E.C. signat per Oriol Agell on s'afirma que el rellotge mecànic no sorgeix fins les acaballes del segle XIII “en un lloc desconegut, probablement al nord d'Itàlia”, l'afirmació de l'autoria de Gerbert resulta difícil de mantenir. El

mateix article ho rebla : “ cal desmentir l’atribució del rellotge mecànic al papa Silvestre II (Gerbert d’Orlhac) fet que ha estat avaluat pels estudiosos del tema”.

Però no es pot descartar la invenció del rellotges d’aigua (clepsidres) i el seu perfeccionament. Precisament de la segona meitat del segle X es conserva un manuscrit del monestir de Ripoll (Codex Rivipullensis 225) que segons Ferrer i Xarrié en el seu llibre “ El rellotge Català” (Barna.2008) “es tracta de la més antiga i completa descripció occidental coneguda d’una clepsidra amb despertador”. Un document que també ens parla d’astrolabis, rellotges de sol i quadrants. Que Gerbert precisés mides i proporcions per a realitzar esferes solars o càlculs astronòmics per als astrolabis és un fet segur. Però, l’existència d’aquesta acurada descripció per a la construcció manual d’un rellotge despertador d’aigua: la clepsidra de Ripoll, ens permet afirmar que també Gerbert hauria pogut tenir part activa d’aquesta invenció o si més no del seu ús, estudi i perfeccionament.

Miquel S. Cañellas

*(publicat a EL 9 NOU el dia 14.-01-2019)